

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ SEA/MORE У РОМАНІ
Р.Л. СТВЕНСОНА «ОСТРІВ СКАРБІВ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0350-1 а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Остапова Єлизавета Володимирівна

Керівник д.ф.н., проф. Єнікєєва С. М.

Рецензент к.ф.н., доц. Шевчук О. В.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології
Кафедра англійської філології та лінгводидактики
Освітній рівень магістр
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська
Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« _____ » _____ 2021 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
ОСТАПОВА ЄЛИЗАВЕТА ВОЛОДИМИРІВНА

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проєкту) «Мовна репрезентація
концепту SEA/MOPE у романі Р.Л. Стівенсона «Острів скарбів»

Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) Єнікеєва Санія Маратівна, д.ф.н.,
професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від « 13 » квітня 2021 року № 590-с.

2.Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проєкту) 30 листопада 2021р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проєкту)
теоретичні засади теорії лексико-семантичного поля;концепт як складова
катини світу мовного простору; словники англійської та української мови;
роман Р.Л. Стівенсона «Острів скарбів»

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1) уточнити визначення поняття «концепт»; 2) окреслити методи опису
концептів; 3) розкрити роль концептів у системній організації картини світу; 4)
окреслити структуру концепту SEA/MOPE в англійській мові; 5) виявити
специфічні засоби вербалізації цього концепту у романі Р. Л. Стівенсона
«Острів Скарбів»

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проєкту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Єнікєєва С. М., д.ф.н., проф.	квітень 2021	квітень 2021
Розділ 1	Єнікєєва С. М., д.ф.н., проф.	травень 2021	травень 2021
Розділ 2	Єнікєєва С. М., д.ф.н., проф.	серпень 2021	серпень 2021
Висновки	Єнікєєва С. М., к.ф.н., проф.	жовтень 2021	жовтень 2021

6. Дата видачі завдання 14. 14.2021

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проєкту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	квітень 2021	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень 2021	виконано
3.	Написання вступу	червень 2021	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	серпень 2021	виконано
5.	Написання практичного розділу	вересень 2021	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2021	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2021	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2021	виконано
9.	Захист	грудень 2021	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____
(підпис)

Є. В. Остапова _____
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____
(підпис)

С. М. Єнікєєва _____
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____
(підпис)

В. А. Бережний _____
(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 54 стор., 73 джерела.

Об'єкт дослідження: концепт SEA/MORE як лінгвокультурне явище.

Мета роботи: висвітлення особливостей мовної актуалізації концепту SEA/MORE у тексті роману Р. Л. Стівенсона «Острів Скарбів».

Теоретико-методологічні засади: ключові методи дослідження концептів, систематизація засобів виразності концепту для структурування лексем у загальній картині світу.

Отримані результати: концепт, як явище когнітивної свідомості, поняття не статичне. Розуміння та тлумачення концептів залежить від багатьох умов, таких як історична епоха, етап розвитку науки, економічний стан соціуму. В тлумачних словниках XXI сторіччя та художньому творі XIX сторіччя концепт SEA/MORE репрезентується різними засобами вербалізації та сприймається не однаково. Науковці використовують терміни та лексеми для пояснення погодних явищ, географічного розташування, способів використання предметів. Р. Л. Стівенсон у романі «Острів скарбів» (Stivenson, 1990) описує які емоції викликають погодні умови у мореплавців, що вони відчують при сходженні на берег, до яких дій спонукає відкрите море. Смысл, який закладено в концепт, залежить від цілей використання цього концепту.

Ключові слова: *концепт, картина світу, когнітивна лінгвістика, лексико-семантичне поле, море*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 КОНЦЕПТ ЯК ЗМІСТОВА ОДИНИЦЯ КАРТИНИ СВІТУ.....	6
1.1 Когнітивна лінгвістика як складова парадигми концепцій мовознавства.....	6
1.2 Картина світу: її типи та складові.....	10
1.3 Поняття концепту.....	21
РОЗДІЛ 2 МОВНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ SEA/MORE В РОМАНІ Р.Л. СТІВЕНСОНА «ОСТРІВ СКАРБІВ».	26
2.1 Методи дослідження концептів.....	26
2.2 Лексико-семантичні засоби вербалізації концепту SEA/MORE в англійській мові.....	29
2.3 Лексико-семантичні засоби вербалізації концепту SEA/MORE в романі Р. Л. Стівенсона «Острів скарбів».....	39
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Дослідження різноманітних типів культурних концептів залишається актуальною потребою, оскільки концепт відіграє важливу роль у житті як окремої людини, так і цілого народу.

Провідним методом дослідження в когнітивній лінгвістиці виступає концептуальний аналіз, що на сучасному етапі становить собою сукупність різних підходів, серед яких виокремлюють пропозиційну семантику (Ч. Філлмор, О. Кубрякова, Г. Гіздатов), сітьовий підхід (Д. Норман, Г. Скрегг), фреймову семантику (Дж. Лакофф, Ч. Філлмор, М. Мінський), теорію прототипів (А. Вежбицька, Е. Рош, Дж. Тейлор). Різноманітні аспекти лінгвістичних досліджень концепту подають у дисертаційних роботах Н. Бігунова, М. Джиоєва, І. Дишлюк, О. Єфименко, О. Лисицька, С. Лобода, М. Мамич, Г. Огаркова, О. Пироженко, І. Рогальська, М. Скаб, О. Цапок та ін.

Концепти, пов'язані з національною ментальністю, включають ціннісні, образні компоненти, інформацію про реальний та нереальні світи, метафоричні знання, асоціації, символи, конотації, корелюють із психічними функціями людської свідомості.

Актуальність нашого дослідження визначається важливістю концептів як одиниць процесу мислення людини як представника певної лінгвокультури. Концепт «море» є одним з найбільш об'ємних концептів в різних мовних картинах світу. Історія сприйняття людиною моря налічує тисячоліття, і форми проявів цього сприйняття різноманітні і численні. Відносини «людина – морські простори», що розвиваються під впливом історичних, географічних і соціальних чинників, мають величезний вплив на мову. Саме тому виникає нагальна потреба виявлення й системного аналізу засобів вербалізації цього концепту в різних лінгвокультурах, зокрема англійськомовній.

Мета дослідження – висвітлення особливостей мовної актуалізації концепту

SEA/MOPE у тексті роману Р. Л. Стівенсона «Острів Скарбів».

Зазначена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Уточнити визначення поняття «концепт».
2. Окреслити методи опису концептів.
3. Розкрити роль концептів у системній організації картини світу.
4. Окреслити структуру концепту SEA/MOPE в англійській мові.
5. Виявити специфічні засоби вербалізації цього концепту у романі Р. Л. Стівенсона «Острів Скарбів».

Для вирішення поставлених завдань були використані такі **методи досліджень**:

- аналіз наукових джерел, довідкової літератури, словників для кращого розуміння та інтерпретації понять.
- узагальнення, задля систематизації фактичного матеріалу.
- порівняльний метод сприяє встановленню подібностей, відмінностей явищ.
- синтез, задля поєднання окремих елементів, ознак, якостей у єдине ціле для більш детального вивчення.
- класифікаційний метод, задля розподілу інформації.

Об'єктом дослідження є концепт SEA/MOPE як лінгвокультурне явище.

Предметом дослідження є лексична реалізація концепту SEA/MOPE в романі Роберта Луїса Стівенсона «Острів скарбів».

Матеріалом дослідження стали 87 лексичних одиниць, що вербалізують концепт SEA/MOPE, дібрані шляхом суцільної вибірки з тексту роману Р. Л. Стівенсона «Острів скарбів» (Stivenson, 1990).

Наукова новизна здобутих результатів полягає в тому, що було здійснено аналіз засобів мовної об'єктивації концепту SEA/MOPE в англійській мові та комплексне зіставлення лексики та фразеології з лексико-семантичними варіантами цього концепту у романі Р. Л. Стівенсона «Острів скарбів».

Теоретичне значення. Концепт та концептосфера є невід’ємною частиною ментального процесу людини як представника певного суспільства. Завдяки вивченню концептів можливо отримати більш повну картину процесу семантичних змін в системі мови. Було виявлено, що у художньому творі представлено набагато більше засобів актуалізації концепту SEA/MOPE ніж у словниках, адже авторська уява та асоціативне мислення дозволяють додати до інвентаря вербалізаторів цього концепту авторські, стилістично забарвлені лексичні одиниці.

Практичне значення виконаної роботи полягає у можливості використання її теоретичного матеріалу для підготовки до семінарських занять з лексикології та стилістики англійської мови та літературознавства, емпіричний матеріал може бути корисним для підготовки до практичних занять з англійської мови.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатку та списку використаної літератури.

У вступі подано загальні відомості про дану наукову працю, починаючи від умотивування теми, мети, завдань, актуальності дослідження, визначення об’єкту, предмету та структурування роботи.

У першому розділі подаються точки зору науковців на когнітивну лінгвістику як складову парадигми концепцій мовознавства. Концепт розглядається як змістова одиниця картини світу. А також наводяться та аналізуються різні визначення концепту.

Другий розділ містить власний аналіз лексико-семантичних варіантів вербалізаторів концепту SEA/MOPE у романі Р. Стівенсона «Острів скарбів».

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи.

Загальна кількість сторінок 54, кількість використаних джерел 73.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТ ЯК ЗМІСТОВА ОДИНИЦЯ КАРТИНИ СВІТУ

1.1 Когнітивна лінгвістика як складова парадигми концепцій мовознавства

Когнітивна лінгвістика міцно зайняла своє місце в парадигмі концепцій сучасного світового мовознавства. В когнітивній лінгвістиці ми бачимо новий етап вивчення складних відношень між мовою та мисленням [Вежбицкая 1996, с. 311]. Когнітивна лінгвістика склалась в останні два десятиліття ХХ століття, але її предмет – особливості засвоєння та обробки інформації – засоби репрезентації ментальних знань за допомогою мови – став зрозумілим вже в перших теоретичних трудах з мовознавства в ХІХ столітті [Карасик 2002, с. 208].

Так, розглядаючи теорію В. Гумбольдта про народний дух, О. Потебня визнає питання про походження мови питанням про явища душевного життя, що передує мові, про закони його освіти і розвитку, про вплив його на подальшу душевну діяльність, тобто питанням суто психологічним. О. Потебня розуміє, що в душевній діяльності є поняття найсильніші і поняття, що залишаються далеко. Саме найсильніші уявлення беруть участь в утворенні нових думок. О. Потебня добре бачить роль асоціації і злиття асоціацій в освіті рядів уявлень. Різномірні уявлення, сприйняті одночасно, не втрачаючи своєї цілісності, можуть складатися в одне ціле. При злитті два різних уявлення сприймаються як одне [Потебня 1993, с. 56].

О. Потебня дуже добре розумів роль мови в процесах пізнання нового, в процесах становлення та розвитку знань людини про світ на основі психологічних процесів асоціації, на основі різних за силою уявлень людини про явища, які мають назву в мові [Потебня 1993, с. 88].

Сучасна когнітивна лінгвістика належить до числа наук, які за допомогою своїх методів досліджують один спільний предмет – когніцію [Демьянков 1994, с. 16]. Когніція як процес пізнання, відображення свідомістю людини навколишньої дійсності та перетворення цієї інформації в свідомості, в теперішній час в сучасній науці розуміється ширше – термін когнітивний, який раніше означав «пізнавальний», зараз все більше набуває значення «внутрішній», «ментальний» [Фрумкіна 1996, с. 55].

До завдань когнітивної науки «входить і опис / вивчення систем уявлення знань і процесів обробки і переробки інформації, і, одночасно, дослідження загальних принципів організації когнітивних здібностей людини в єдиний ментальний механізм, і встановлення їх взаємозв'язку і взаємодії» [Аскольдов 1997, с. 268].

Когнітивна лінгвістика – один з напрямків міждисциплінарної когнітивної науки. Вона досліджує ментальні процеси, що відбуваються при сприйнятті, осмисленні і пізнанні дійсності свідомістю, а також види і форми їх ментальних репрезентацій [Кочерган 2003, с. 24]. Матеріалом лінгвокогнітивного аналізу є мова, а цілі такого дослідження в різних конкретних напрямках (школах) когнітивної лінгвістики можуть відрізнятися – від поглибленого вивчення мови за допомогою когнітивного категоріально-термінологічного апарату до конкретного моделювання змісту і структури окремих концептів як одиниць національної свідомості (концептосфери) [Кубрякова 1994, с. 28].

Таким чином, когнітивна лінгвістика як самостійна галузь сучасної лінгвістичної науки виділилася з когнітивної науки. Кінцевим завданням когнітивної лінгвістики, як і когнітивної науки в цілому, є «отримання даних про діяльність розуму» [Аскольдов 1997, с. 279]. При цьому дослідження свідомості становить загальний предмет когнітивної науки і когнітивної лінгвістики [Попова 2001, с. 55].

На нашу думку, можна говорити про такі актуальні напрями в когнітивній

лінгвістиці, як:

– культурологічний – дослідження концептів як елементів культури в опорі на дані різних наук [Степанов 2001, с. 43]. Такі дослідження зазвичай міждисциплінарні, не пов'язані виключно з лінгвістикою, хоча можуть виконуватися і лінгвістами (що і дозволяє розглядати даний підхід в рамках когнітивної лінгвістики); мова в цьому випадку виступає лише як один з джерел знань про концепти (наприклад, для опису концепту використовуються дані про етимологію слова, що називає цей концепт);

– лінгвокультурологічний – дослідження названих мовними одиницями концептів як елементів національної лінгвокультури в їх зв'язку з національними цінностями і національними особливостями цієї культури: напрямок «від мови до культури» [Карасик, Слышкин 2001, с. 105];

– логічний – аналіз концептів логічними методами, не дивлячись на залежність від їх мовної форми [Кубрякова, Демьянков, Панкрац, Лузина 1996, с. 124];

– семантико-когнітивний – дослідження лексичної і граматичної семантики мови як засобу доступу до змісту концептів, як засобу їх моделювання від семантики мови до концептосфери [Карасик, Слышкин 2001, с. 105];

– філософсько-семіотичний – досліджуються когнітивні основи знаковості [Гришук 1999, с. 13].

Кожний з цих напрямків можна вважати вже досить сформованим в сучасній лінгвістиці, всі вони мають свої методичні принципи: об'єднує їх перш за все теоретичне уявлення про концепт як одиницю свідомості [Воркачев 2003, с. 176]. Крім того, відзначимо наявність досить великого числа робіт, які об'єднують фактичне ототожнення понять концепт і значення слова: традиційний аналіз семантики слова називається при цьому аналізом концепту, а семантичні дослідження – когнітивними. Так, наприклад, В. Миркін підкреслює, що

«концепт, закріплений за певним словом, є (лексичним) значенням слова» [цит. за Попова 2003, с. 102]. Створюваний підхід до лінгвокогнітивного дослідження ми позначаємо як семантико-когнітивний, підкреслюючи цією назвою основний напрямок дослідження – дослідження співвідношення семантики мови з концептосферою народу, співвідношення семантичних процесів з когнітивними [Слышкин 2004, с. 251].

Формування когнітивної лінгвістики як нового напрямку мовних студій стало можливим після оформлення теоретичних постулатів психолінгвістики. Саме психолінгвісти обґрунтували існування невербального мислення, існування в свідомості людей концептосфери, що складається з квантів знання – концептів, що постійно змінюються і оновлюються [Пименова 2004, с. 83]. З'ясувалося, що знаки мови створюються людьми для обміну важливою інформацією, тобто для найбільш загальнопоширених і комунікативно необхідних концептів, що знаки мови лише пунктир на просторі концептуальних смислів, що концептосфера набагато об'ємніше і ширше, ніж та її частина, яка позначена мовними засобами. Ці теоретичні досягнення психолінгвістики стали основою для створення методології когнітивної лінгвістики [Табачковський 2003, с. 417].

На думку З. Попової та Й. Стерніна, «концепт – це складова свідомості людини, глобальна одиниця розумової діяльності» [Попова 2003, с. 135].

Упорядкована сукупність концептів у свідомості людини утворює його концептосферу. Мова – це один із засобів доступу до свідомості людини, його концептосфери, до змісту та структури концептів як одиниць мислення. Через мову можна пізнати і пояснити значну частину концептуального змісту свідомості [Можейко 1999, с. 229].

Сукупність значень мовних одиниць утворює семантичний простір мови. Концепт – це одиниця концептосфери, значення – одиниця семантичного простору мови [Попова 1999, с. 40]. Значення – це елемент мовної свідомості, а

концепт – когнітивної. Концепт і значення в рівній мірі – явища розумової, когнітивної природи. Значення є частиною концепту як розумової одиниці, яка закріплена мовним знаком з метою комунікації [Нерознак 1998, с. 91]. Концепт не має обов'язкового зв'язку зі словом або іншими мовними засобами вербалізації. Концепт може бути вербалізований, а може бути і не вербалізований мовними засобами [Красных 1997, с. 3].

Концепт може бути вербалізованим у разі комунікативної необхідності різними способами (лексичними, фразеологічними, синтаксичними та ін.). Цілим комплексом мовних засобів, систематизація та семантичний опис яких дозволяють виділити когнітивні ознаки і когнітивні класифікатори, які можуть бути використані для моделювання концепту [Попова 1999, с. 87].

Концепт має певну структуру, яка не є жорсткою, але є необхідною умовою існування концепту і його входження в концептосферу. Спостерігається національна, соціальна, групова і індивідуальна специфіка концепту. Лінгвістична концептологія використовує поняття «концепт» як позначення, яке моделюється лінгвістичними засобами одиниці національного когнітивної свідомості [Маслова 2001, с. 44].

Завдання лінгвістичної концептології полягає в тому, щоб, виявивши максимально повно склад мовних засобів, які репрезентують, тобто виражають, вербалізують досліджуваний концепт і, описавши максимально повно семантику цих одиниць (слів, словосполучень, текстів), застосовуючи методіку когнітивної інтерпретації результатів лінгвістичного дослідження, змоделювати зміст досліджуваного концепту як глобальної ментальної (розумової) одиниці в її національній (можливо також в соціальній, віковій, гендерній, територіальній) своєрідності і визначити місце досліджуваного концепту в концептосфері [Ляпін 1997, с. 298].

1.2 Картина світу: її типи та складові

Останнім часом вираз «картина світу» набуло поширення в самих різних областях гуманітарних наук. Поняття картини світу дійсно важливе для сучасної науки, але воно вимагає чіткого визначення, оскільки вільне поводження з цим поняттям не дозволяє представникам різних дисциплін зрозуміти один одного, досягти узгодженості в описі картини світу засобами різних наук. Особливо важливо визначити це поняття для лінгвістики і культурології, які в більшій мірі, ніж інші науки, останнім часом використовують дане поняття [Кузнецова 2006, с. 135].

О. С. Кубрякова вважає, що до проблеми загального визначення картини світу слід підійти з загальнонаукової точки зору, що дозволить розмежувати принципово різні види картини світу. Під картиною світу в найзагальнішому вигляді пропонується розуміти впорядковану сукупність знань про дійсність, що сформувалася в громадській, а також груповій, індивідуальній свідомості [Кубрякова 1999, с. 7].

Принциповим є розмежування двох картин світу – безпосередньої й опосередкованої. Безпосередня картина світу – це картина, що отримується в результаті прямого пізнання свідомістю навколишньої дійсності. Пізнання здійснюється як за допомогою органів почуттів, так і за допомогою абстрактного мислення, яким володіє людина, проте в будь-якому випадку ця картина світу не має «посередників» в свідомості й формується як результат безпосереднього сприйняття світу та його осмислення [Попова 1999, с. 324].

Безпосередня картина світу, що виникає в національній свідомості, залежить від методу, яким вона була отримана. У цьому сенсі картина однієї й тієї ж дійсності, одного і того ж світу може відрізнятися – вона може бути раціональною і чуттєвою; діалектичною й метафізичною; матеріалістичною і ідеалістичною; теоретичною і емпіричною, науковою та «наївною», фізичною і хімічною [Попова 2002, с. 45].

Подібні картини світу є історично зумовленими – вони залежать в своєму змісті від досягнутого на тому чи іншому історичному етапі рівня пізнання; вони змінюються зі зміною історичних умов, з досягненнями науки, розвитком методів пізнання. В окремих суспільствах або шарах суспільства може домінувати протягом тривалого часу якась одна картина світу, яка визначається панівним методом пізнання [Селіванова 2008, с. 569].

Безпосередня картина світу тісно пов'язана зі світоглядом, але відрізняється від світогляду тим, що вона являє собою змістовне знання, в той час як світогляд відноситься скоріше до системи методів пізнання світу. Світогляд визначає метод пізнання, а картина світу – це вже результат пізнання.

Безпосередня картина світу включає як змістовне, концептуальне знання про дійсність, так і сукупність ментальних стереотипів, що визначають розуміння і інтерпретацію тих чи інших явищ дійсності. Таку картину світу ми називаємо когнітивною, так як вона являє собою результат пізнання дійсності, виступає як результат діяльності когнітивної свідомості і ґрунтується на сукупності впорядкованих знань – концептосфері [Аскольдов 1997, с. 274].

Н. Лебедева зазначає, що «наша власна культура задає нам когнітивну матрицю для розуміння світу, так звану «картину світу» [Лебедева 1999, с.21]. Під когнітивною картиною світу розуміється ментальний образ дійсності, сформований когнітивною свідомістю людини або народу в цілому і є результатом як прямого емпіричного відображення дійсності органами почуттів, так і свідомого відображення дійсності в процесі мислення.

Таким чином, когнітивна картина світу – це сукупність концептосфери і стереотипів свідомості, які задаються культурою. Когнітивна картина світу в свідомості особистості системна і впливає на сприйняття особистістю навколишнього світу.

Національна когнітивна картина світу являє собою загальне, стійке, повторюване в картинах світу окремих представників народу. У зв'язку з цим

національна картина світу, з одного боку – деяка абстракція, а з іншого – когнітивно-психологічна реальність, що виявляється в розумовій, пізнавальній діяльності народу, в його поведінці – фізичній і вербальній. Національна картина світу виявляється в однаковості поведінки народу в стереотипних ситуаціях, в загальних уявленнях народу про дійсність, у висловлюваннях і загальних думках, в судженнях про дійсність, прислів'ях, приказках та афоризмах.

Опосередкована картина світу – це результат фіксації концептосфери вторинними знаковими системами, які матеріалізують існуючу в свідомості безпосередню когнітивну картину світу. Такими є мовна і художня картини світу.

М. Піменова під мовною картиною світу розуміє «сукупність знань про світ, які відображені в мові, а також засоби одержання і інтерпретації нових знань» [Піменова 2004, с. 83]. В. Красних протиставляє картину світу і мовну картину світу таким чином: «картина світу» і «мовна картина світу» повинні бути чітко розведені» [цит. за: Попова 2003, с. 17].

В. Красних справедливо звертає увагу на те, що «відмінності в мовних картинах світу далеко не завжди свідчать про кардинальні відмінності на певних ділянках картини світу» [цит. за: Попова 2003, с. 35], наприклад, люди розрізняють кольори, навіть якщо у них в мові немає для деяких з них найменувань; категорія невизначеності може не мати граматичного вираження, наприклад, в російській мові, але передається лексично.

Мовна картина, по В. Красних, позначає «світ в дзеркалі мови», а картина світу (образ світу) розуміється як «відображення в психіці людини предметної навколишньої дійсності» [цит. за: Попова 2003, с. 44].

Лінгвістичні когнітивні структури «безпосередньо беруть участь у формуванні мовної картини світу, в той час як «матеріалом» формування (концептуальної) картини світу слугують в першу чергу феноменологічні

когнітивні структури. Останні мають (або можуть мати) вербальну «оболонку», тобто виступають в парі з лінгвістичними когнітивними структурами» [Попова 2003, с. 67].

Мовна картина світу – це сукупність зафіксованих в одиницях мови уявлень народу про дійсність на певному етапі розвитку народу, уявлення про дійсність, відбите в мовних знаках і їх значеннях – мовне членування світу, мовне впорядкування предметів і явищ, закладена в системних значеннях слів інформація про світ [Попова 2003, с. 67]. Необхідно тільки пам'ятати, що це – обмежена і до того ж «наївна» картина світу, вона не передає повністю ту картину світу, яка є в національній свідомості, оскільки мова називає і категоризує далеко не все, що є в свідомості народу.

Крім того, мовна картина світу в значній мірі являє для дослідника-лінгвіста лише історичний інтерес, оскільки вона відображає стан сприйняття дійсності, яке склалося в минулі періоди розвитку мови в суспільстві. По мовній картині світу не можна достовірно судити про сучасні уявлення етносу про світ, про актуальну концептосферу народу [Савенкова 2002, с. 23].

Слід зазначити, що мовна картина світу не дорівнює когнітивної, остання незмірно ширше, далеко не всі концепти мають мовне вираження і стають предметом комунікації. Тому судити про когнітивну картину світу по мовній картині світу можна лише в обмеженому масштабі, постійно маючи на увазі, що в мові названо тільки те, що мало або має зараз для народу комунікативну значимість – про це народ говорить або говорив [Баранов 1997, с. 20].

Опис картини світу, опосередкованої мовними знаками, дає істотні відомості про когнітивну картину світу, але ці відомості досліднику потрібно витягувати з язика спеціальними прийомами. Найважливіша особливість вторинної, опосередкованої картини світу полягає в тому, що вона не впливає на людину безпосередньо в акті поведінково-розумової діяльності. На безпосереднє мислення і поведінку людини в тій чи іншій ситуації впливає

когнітивна картина світу. Таким чином, когнітивна картина світу і мовна картина світу пов'язані між собою як первинне і вторинне, як ментальне явище і його вербальна репрезентація, як зміст свідомості і засіб доступу дослідника до цього змісту.

Художня картина світу – це теж вторинна картина світу, подібна мовної. Вона виникає в свідомості читача при сприйнятті їм художнього твору, або в свідомості глядача, слухача – при сприйнятті інших творів мистецтва [Стернин 1999, с. 414]. Картина світу в художньому тексті створюється мовними засобами, при цьому вона відображає індивідуальну картину світу в свідомості письменника.

У художній картині світу можуть бути виявлені концепти, властиві сприйняттю світу тільки даного автора – індивідуальні концепти письменника. Таким чином, мова виступає засобом створення вторинної, художньої картини світу, яка відображає картину світу творця художнього твору. У художній картині світу можуть відбитися особливості національної картини світу – наприклад, національні символи, національно-специфічні концепти. При цьому слід завжди пам'ятати, що художня картина світу – вторинна, опосередкована картина світу, причому вона опосередкована двічі – мовою і індивідуально авторською концептуальною картиною світу [Слышкин 2000, с. 75].

Культурна (концептуальна) картина світу – це відображення реальної картини через призму концепцій, сформованих на основі уявлень людини, отриманих за допомогою органів чуття і, пройшовши через її свідомість, як колективну, так і індивідуальну. Це образ світу, переломлений у свідомості людини, тобто світогляд людини, створеної в результаті її фізичного досвіду та духовної діяльності. Культурна картина світу специфічна і різниться у різних народів. Це обумовлено цілим рядом факторів: географією, кліматом, природними умовами, історією, соціальним устроєм, віруваннями, традиціями, способами життя тощо [Вержбицкая 1999, с. 137].

Мовна картина світу відображає реальність засобами мови, але не прямо, а через культурну картину світу («мова – як дзеркало культури»). Оскільки реальна картина світу представлена в свідомості людини її мовними засобами, вона об'єктивована мовою і має вже ту форму, яку «відобразила» і створила – на базі культури – національна мова.

Слово відображає не сам предмет реальності, яке нав'язується носію мови, а наявне в його свідомості поняття про цей предмет. Поняття ж складається на рівні узагальнення тих основних ознак, що утворюють це поняття, і тому представляє собою абстракцію, відволікання від конкретних рис. Поняття, створені на рівні мислення, обумовлені культурою – як загальнонаціональною, так і індивідуальною. При цьому, оскільки наша свідомість обумовлена як колективно (спосіб життя, традицій тощо), так і індивідуально (специфічне сприйняття світу, властиве даному конкретному індивідууму), то мова відображає дійсність не прямо, а через два зигзага: від реального світу до мислення та від мислення до мови [Вержбицкая 1999, с. 204].

Таким чином, мова та культура взаємопов'язані настільки тісно, що практично складають єдине ціле, яке складається з цих компонентів, і жоден з яких не може функціонувати (а, отже, і існувати) без двох інших. Всі разом вони співвідносяться з реальним світом, протистоять йому, залежать від нього, відображають й одночасно формують його бачення і відношення до нього.

Шлях від позамовної реальності до поняття та далі до словесного вираження неоднаковий у різних народів, що обумовлено різноманіттям історії та умов життя цих народів, специфікою розвитку їх суспільної свідомості.

Отже, мовна картина світу у різних народів може відрізнитися. Це проявляється в принципах категоризації дійсності, матеріалізуючись і в лексиці, і в граматиці. Національна культурна картина світу первинна по відношенню до мовної. Вона повніша, багатша і глибша, ніж відповідна мовна. Однак, саме мова реалізує, вербалізує національну культурну картину світу, зберігає її і

передає з покоління в покоління. Мова фіксує далеко не все, що є в національному баченні світу [Вержбицкая 1999, с. 178].

Слово можна порівняти з мозаїкою. У різних мовах ці кусочки складаються в різні мозаїчні картини світу. Ці картини можуть розрізнятися, наприклад, своїми фарбами: там, де українська мова змушує своїх носіїв побачити два кольори: синій і блакитний, англомовні люди бачать один: блакитний. При цьому і україномовні, і англомовні люди дивляться на один і той самий об'єкт реальності – частину спектра [Мещерякова 2003, с. 37].

Однак у дійсності шлях від реальності до слова (через поняття) складний, багатоплановий і зигзагообразний. Засвоюючи чужу, нову мову, людина одночасно засвоює чужий, новий світ, як би переконуючи себе в своїй свідомості, втягуючи у свій світ поняття з іншого світу, з іншої культури. Культура, як і мова, не може існувати поза людиною. Вона існує у вигляді деяких концептів, ментальних утворень.

Менталітет співвідносять з культурою як частину з цілим, тобто культура в широкому етнографічному сенсі слова включає в себе менталітет [Попова 2007, с. 216].

Менталітет – це загальний соціально-психологічний стан суб'єкта (народу, нації, народності, соціальної групи, людини), що склався в результаті історично тривалого та досить стійкого впливу природно-географічних, національних, соціально-політичних та культурних умов життя на суб'єкт менталітету, що виникає на основі органічної зв'язку минулого з теперішнім. Створюючись, формуючись, розвиваючись історично та генетично, менталітет представляє собою стійку сукупність соціально-психологічних якостей та їх рис, їх органічну цілісність, що визначають багато сторін життєдіяльності даної спільноти людей, проявляючись у їх духовному та матеріальному житті, в специфіці їх державності та різних суспільних відносин [Грузберг 2002, с. 138].

Проведемо грань між менталітетом і ментальністю. На відміну від

менталітету під ментальністю слід розуміти часткове, асоційоване проявлення менталітету не стільки в умонастрої суб'єкта, скільки в його діяльності, це поняття пов'язане або витікає з менталітету. Тому в звичайному житті частіше всього приходиться мати справу з ментальністю, ніж з менталітетом, хоча для теоретичного аналізу важливіше останнє [Мещерякова 2000, с. 50].

Термін менталітет останнім часом все частіше зустрічається у працях з різних аспектів когнітивної лінгвістики. Однак зміст цього терміну досі не може вважатися досить чітко визначеним. Існують найрізноманітніші, вельми суперечливі визначення цього поняття, причому в словниках і довідниках вони стали з'являтися фактично тільки в середині 90-х рр. минулого століття.

Під менталітетом розуміють образ думок, психологічний склад розуму, особливості мислення, характер. У когнітивній лінгвістиці важливо розмежувати поняття менталітету і концептосфери [Касевич 1998, с. 160]. Менталітет ми розуміємо як специфічний спосіб сприйняття і розуміння дійсності, який визначається сукупністю когнітивних стереотипів свідомості, характерних для певної особистості, соціальної або етнічної групи людей. Можна говорити про менталітет особистості, групи і народу (етносу). Менталітет конкретної особистості обумовлений національним, груповим менталітетом, а також факторами особистого розвитку людини – його індивідуальною освітою, культурою, досвідом сприйняття і інтерпретації явищ дійсності. Це особисті ментальні механізми сприйняття і розуміння дійсності.

Груповий менталітет – це особливості сприйняття і розуміння дійсності певними соціальними, віковими, професійними, гендерними та іншими групами людей. Добре відомо, що одні й ті ж факти дійсності, одні і ті ж події можуть бути по-різному сприйняті в різних групах людей. Чоловіки і жінки, діти і дорослі, гуманітарії і технарі, багаті і бідні по-різному можуть сприймати і інтерпретувати одні і ті ж факти. Це пов'язано з так званими когнітивними стереотипами, що диктують приписування причин того чи іншого слідству,

події. Менталітет групи формується в тісному зв'язку з груповими установками, що діють в групі [Стернин 1981, с. 118].

Так, відомо, що гравці команди, що програла мають тенденцію приписувати поразку впливу об'єктивних чинників: погане поле, необ'єктивне суддівство і ін.. В той час як спостерігачі схильні пояснювати поразку суб'єктивними факторами: не проявили волі, не намагалися, не вистачило швидкості і ін.. Переможці зазвичай успіх приписують власним зусиллям: «у перемоги маса батьків, поразка завжди сирота». Є дитяча, чоловіча, жіноча «логіка». Є менталітет певних психологічних типів людей – наприклад, менталітет оптиміста і песиміста: перший говорить «склянка наполовину повна», а песиміст каже «склянка наполовину порожня». Можна сказати, що менталітет має «автоматизований» характер, він діє практично без контролю свідомості, і тому в багатьох випадках «не об'єктивний» – якщо людина хоче бути об'єктивною, вона повинна свідомо долати «вказівки» свого менталітету, свої установки. При цьому треба долати і власні ментальні стереотипи, і групові, і національні [Попова 2003, с. 140].

Національний менталітет – це національний спосіб сприйняття і розуміння дійсності, який визначається сукупністю когнітивних стереотипів нації. Наприклад, американець побачивши людину, яка розбагатіла, думає: «багатий – означає розумний», слов'янин же в цьому випадку зазвичай думає: «багатий – означає злодій». Поняття «новий» у американців сприймається як «покращений, кращий», у слов'ян – як «неперевірений».

Сприйняття і розуміння дійсності – подібні, але не однакові поняття. Сприйняття – перший етап і основна умова розуміння. Менталітет різних народів може «змусити» людей різних національностей сприймати по-різному одні й ті ж предметні ситуації. Національний менталітет нерідко як би «спонукає» органи сприйняття людини бачити одне й не помічати інше. Слов'янський менталітет, наприклад, незмінно фіксує покірність азіатських

жінок і не помічає підвищеної активності власних, в той час як азіати насамперед фіксують активність і навіть агресивність слов'янських жінок, не помічаючи покірності і пасивності власних [Мещерякова 2001, с. 15].

Розуміння сприйнятого також обумовлюється менталітетом. Наприклад, карикатуру в китайській газеті – дівчина і хлопець цілуються на лавці – європейський менталітет трактує як зображення розбещеності молодих людей, а китайський – як критику нестачі житлоплощі у китайців. Невелике запізнення до призначеного терміну в гості слов'яни вважають проявом поваги до господарів, а німці – навпаки неповагою.

Менталітет і концептосфера тісно пов'язані і взаємодіють в процесах мислення. Концептосфера – сфера знань народу – в певній мірі визначає менталітет народу (особливості сприйняття і розуміння дійсності). Проте, не дивлячись на тісний зв'язок, менталітет і концептосфера – різні сутності, і їх вивчення вимагає різних методів та підходів. Менталітет народу проявляється насамперед у його характері, діях, комунікативній поведінці. Менталітет формується під впливом економічних умов, політичних змін, соціально-політичних процесів, природних явищ, контактів з іншими етнічними групами. Вивчати його треба переважно етнокультурологічними і етнопсихологічними методами і прийомами.

Концептосфера – це сфера думки, інформаційна база когнітивної свідомості народу і окремої особистості. Основне джерело формування концептів – пізнавальна діяльність особистості, в тому числі через її комунікативну діяльність (спілкування, читання, навчання). Вивчення концептосфери можливо психологічними, культурологічними і лінгвокогнітивними методами і прийомами. Концептосфера людини є інформаційною базою когнітивної картини світу, забезпечує її впорядкованість, структурованість і системність, забезпечує багато в чому розуміння людиною дійсності, але не вичерпує когнітивну картину світу, яка передбачає, крім системи ментальних одиниць ще

й динамічні механізми пізнання, когнітивні стереотипи сприйняття [Кочерган 2003, с. 26]. Проте, роль концептосфери в когнітивній картині особистості і суспільства важко переоцінити.

1.3 Поняття концепту

Мислення людини невербальне, воно здійснюється за допомогою універсального предметного коду. Люди мислять концептами, кодованими одиницями цього коду і складовими бази універсального предметного коду. У наш час слід визнати, що саме концепт є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики. Однак, незважаючи на те, що поняття концепт можна вважати для сучасної когнітивістики утвердженням, зміст цього поняття дуже істотно варіюється в концепціях різних наукових шкіл і окремих вчених.

Справа в тому, що концепт – категорія розумова і це дає великий простір для її тлумачення. Вперше у вітчизняній науці термін концепт був ужитий С. Аскольдовим-Алексєєвим в 1928 р. Вчений визначив концепт як уявну освіту, яка заміщає в процесі думки невизначену безліч предметів, дій, розумових функцій одного і того ж роду (концепти рослина, справедливість, математичні концепти) [Аскольдов 1997, с. 275].

Д. С. Лихачов приблизно у той же час використовував поняття концепт для позначення узагальненої розумової одиниці, яка відображає і інтерпретує явища дійсності в залежності від освіти, особистого досвіду, професійного і соціального досвіду носія мови і, будучи свого роду узагальнення різних значень слова в індивідуальних свідомостях носіїв мови, дозволяє спілкуватися, долати існуючі між ними індивідуальні відмінності в розумінні слів. Концепт,

по Д. Лихачову, не виникає зі значень слів, а є результатом зіткнення засвоєного значення з особистим життєвим досвідом мовця [Лихачов 1993, с. 5].

О. С. Кубрякова пропонує таке визначення концепту: «Концепт – оперативна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, квант знання. Найважливіші концепти виражені в мові» [Кубрякова 1999, с. 13]. В. І. Карасік характеризує концепт як «багатосторонню ментальну структуру, в якій можна виділити ціннісну, образну, понятійну частини. Вчений зазначає, що про концепти слід говорити лише в тому випадку, якщо ця галузь осмислюється в мовній свідомості та отримує позначення одним словом» [Карасік 2005, с. 12].

Концепт кодується у свідомості індивідуальним чуттєвим чином, виступаючим як чуттєвий компонент змісту концепту, і є базовою одиницею універсального предметного коду людини. Так, ми вважаємо, що концепти правильніше інтерпретувати насамперед як одиниці мислення, а не пам'яті, оскільки їх основне призначення – забезпечувати процес мислення. Вони виступають і як хранителі інформації, але є вони одиницями пам'яті чи ні, ще належить довести.

З нашої точки зору, концепт не обов'язково має мовне вираження – існує багато концептів, які не мають стійкої назви і при цьому їх концептуальний статус не викликає сумніву.

Найважливішим поняттям когнітивної лінгвістики є поняття концептосфери – області знань, складеної з концептів як її одиниць. Концептосфера – це впорядкована сукупність концептів народу, інформаційна база мислення.

Мислення здійснюється без обов'язкового звернення до мови. Інструментом мислення виступає універсальний предметний код. Одиницями універсального предметного коду є предметні чуттєві образи, які кодують знання. Знання представлені в свідомості людини концептами, а в якості коду концепту виступають чуттєві образи, що входять в концепт як його складова частина. У

розумовому процесі людина оперує образами, які несуть і «прикріплені» до образів раціонального знання [Бабушкин 1996, с. 519]. Одиниці універсального предметного коду – це чуттєві уявлення, схеми, картини, можливо, емоційні стани, які об'єднують і диференціюють елементи знань людини в його свідомості і пам'яті за різними підставами [Алефиренко 2005, с. 164].

Образні одиниці універсального предметного коду можуть побічно виявляти себе. Коли студенти на іспиті не знають відповіді на питання, вони мимоволі намагаються допомогти собі, зображуючи руками перед собою в ході міркування деякі фігури, як би намагаючись зобразити, передати екзаменатору той образ, який, як вони вважають, кодує необхідну їм одиницю знання в їх свідомості і для якого вони не можуть знайти слова. Це, як правило, свідчить про незнання раціонального, логічного змісту концепту. Якщо людина не знає сенс будь-якого абстрактного поняття, вона часто допомагає собі пояснити це рухами руки. Мабуть, вона намагається взяти за основу образне ядро концепту, зобразити його (як, наприклад, можна зобразити образне ядро таких концептів як гвинтові сходи, круглий, квадратний, маленький), в той час як абстрактна ідея «руками» зображена бути не може [Попова 2002, с. 44].

Сукупність мовних засобів, які об'єктивують концепт в певний період розвитку суспільства, визначається нами як номінативне поле концепту.

Номінативне поле концепту принципово неоднорідне. Воно містить як прямі номінації самого концепту безпосередньо (ядро номінативного поля), так і номінації окремих когнітивних ознак концепту, що розкривають зміст концепту і ставлення до нього в різних комунікативних ситуаціях (периферія номінативного поля). Так, в ядро номінативного поля концепту «керівник» увійдуть начальник, керівник, шеф, бос, господар, адміністратор, перша особа, керувати, розпоряджатися, командувати, керівний. В периферію – кричить, товстий, чинити свавілля, примхливий, компетентний, авторитарний, всевладний і багато інших [Попова 1999, с. 45].

Перерахуємо мовні засоби, які можуть входити в номінативне поле того чи іншого концепту і забезпечити його формування в процесі лінгвокогнітивного дослідження:

- прямі номінації концепту (ключове слово-репрезентант концепту, яке обирається дослідником в якості імені концепту і імені номінативного поля, і його системні синоніми);
- похідні номінації концепту (переносні, похідні); однокореневі слова, одиниці різних частин мови;
- контекстуальні синоніми;
- okazіональні індивідуально-авторські номінації;
- стійкі поєднання слів, синонімічні ключовим словам (фруктовий сад, підводний човен, капітан команди і ін.);
- фразеологізми, що включають ім'я концепту (перша ластівка, залізниця, біла ворона та ін.);
- паремії (прислів'я, приказки та афоризми) – хто не з нами, той проти нас; молодо-зелено;
- метафоричні номінації (до концепту душа – душа співає, плаче, радіє, сумує, сміється, рветься назовні і под.);
- стійкі порівняння з ключовим словом (високий як стовп, розумний як Ейнштейн);
- вільні словосполучення, які номінують ті чи інші ознаки, які характеризують концепт (хмара грозова, велика, чорна) [Попова 2003, с. 33].

Найбільш надійний спосіб виявлення невербалізованих концептів – контрастивні дослідження, що дозволяють виявити одиниці, що не мають перекладних відповідностей, в одній з мов.

В українській мові при порівнянні з англійською мовою виявляється відсутність позначення для наступних концептів:

- *weekend* – «вечір п'ятниці, субота та неділя»;
- *fortnight* – «двотижневий період часу»;
- *abseil* – «спускатися з кручі на мотузці»;
- *acclaim* – « бурхливо аплодувати, шумно вітати»;
- *acerhalous* – «позбавлений керівництва, без голови; без першої строфи (вірш)»;
- *exposure* – «вплив сонця, вітру, води»;
- *afterthought* – «думка, яка прийшла пізніше»;
- *exeat* – «дозвіл на тимчасову відсутність в університеті або монастирі»;
- *educrat* – «бюрократ від освіти»;
- *advisee* – «той, хто звертається за порадою» [Залевская 2005, с. 236].

Життєвий досвід людини постійно збагачує зміст концептів, які складають його концептосферу, причому збагачується як образний компонент концепту (з'їздивши на море, людина збагачує зміст свого концепту «море», побачивши пожежу, людина збагачує зміст концепту «пожежа»), так і раціональна складова – інформаційний мінімум і інтерпретаційні ознаки (людина отримує додаткові відомості про море, пожежу) [Пименова 2004, с. 84]. У процесі історичного розвитку концептосфера людини зазнає змін. Багато концептів зникає в ході розвитку суспільного життя.

РОЗДІЛ 2

МОВНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ «SEA/MORE» В РОМАНІ Р.Л. СТВЕНСОНА «ОСТРІВ СКАРБІВ»

2.1 Методи дослідження концептів

Методика дослідження концептів полягає в інтерпретації значення конструкцій, об'єктивуючи ті чи інші особливості концептів; у виявленні (властивих багатьом концептам) характеристик. Потім, на їх основі, узагальнення особливостей концептів, а також виділення концептуальних структур, когнітивних моделей і мовних схем актуалізації досліджуваних концептів в порівнюваних мовах» [Попова 1999, с. 30].

Як зазначає Н. Крючкова, «для опису концепту в його синхронному стані необхідно синхронне дослідження репрезентацій концепту в лексико-семантичних системах мов, доповнене, по можливості, аналізом результатів асоціативних експериментів і вивченням дискурсивного функціонування слів. Такий аналіз дозволяє побачити, який зміст вкладають носії тієї чи іншої мови в ті чи інші поняття і виявити зв'язки, що існують в концептуальній системі носіїв мови (тобто взаємодія аналізованого концепту з іншими концептами). Матеріал асоціативних експериментів дає можливість виявити найбільшу кількість актуальних для сучасного стану свідомості ознак концепту» [Крючкова 2005, с. 45].

Основні етапи семантико-когнітивного дослідження є такі:

1. Побудова номінативного поля концепту.
2. Аналіз і опис семантики мовних засобів, що входять в номінативне поле концепту.

3. Когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів – виявлення когнітивних ознак, які формують досліджуваний концепт як ментальну одиницю.

4. Опис змісту концепту у вигляді переліку когнітивних ознак.

5. Етап моделювання концепту, який дозволить описати концепт як цілісну ментальну одиницю і передбачає кілька послідовних кроків:

– опис макроструктури концепту (атрибуція виявлених когнітивних ознак образному, інформаційного компонентів і інтерпретаційних полю і встановлення їх співвідношення в структурі концепту);

– опис категоріальної структури концепту (виявлення ієрархії когнітивних класифікаційних ознак);

– опис польової організації виявлених когнітивних ознак (виявлення ознак, що становлять ядро, ближню, дальню та крайню периферію концепту, і уявлення змісту концепту у вигляді польової структури) [Баранцев 1973, с. 92].

Підсумком моделювання концепту в рамках лінгвоконцептологічного дослідження є словесне або графічне представлення змісту концепту у вигляді польової структури. Для опису концепту через семантику використовуються як традиційні, так і експериментальні методи опису значень, а результати піддаються особливій процедурі – когнітивної інтерпретації [Воркачев 2007, с. 65].

Всі результати опису семантики одиниць номінативного поля концепту, як на рівні лексикографічного, так і на рівні психолінгвістичного опису значень, можуть бути використані в описі концепту, це залежить від поставлених дослідником цілей (максимально повний опис або опис основних, ядерних рис концепту). Побудова номінативного поля концепту є встановлення й опис сукупності мовних засобів, які номінують концепт і його окремі ознаки. М. Піменова зазначає, що «концепт об'єктивується різними мовними знаками, різні автори висловлюють одні й ті ж ознаки концептів різноманітними

мовними засобами. Повний опис того чи іншого концепту, значимого для певної культури, можливо тільки при дослідженні найбільш повного набору засобів його подання» [Пименова 2004, с. 46].

У побудові номінативного поля концепту дослідник може піти двома шляхами. При виборі першого шляху, можна зосередитися на виявленні тільки прямих номінацій концепту – ключового слова та його синонімів (як системних, так і okazіональних, індивідуально-авторських). Це призведе до побудови ядра номінативного поля, встановлення ключового слова-репрезентанта, яке об'єктивує концепт.

Ключове слово – це обумовлена дослідником лексична одиниця, яка найбільш повно номінує досліджуваний концепт. В якості такого слова обирається найбільш уживане найменування.

Наступний етап – це встановлення ядра номінативного поля.

Ядро номінативного поля встановлюється:

1. Через синонімічне розширення ключового слова (використовуються словники синонімів і фразеологічні словники).

2. Через аналіз контекстів, в яких номінується досліджуваний концепт (художні, публіцистичні тексти).

3. Виписуються будь-які номінації досліджуваного концепту (оказіональні, індивідуально-авторські, описові).

4. З текстів витягуються номінації видових різновидів денотата концепту і окремих ознак концепту.

5. Аналіз сполучуваності лексем, які об'єктивують концепт в мові, також дає можливість виявити деякі складові концепту [Попова 2003, с. 156].

Основними ознаками лексем, що відносяться до ближньої периферії, є:

- менша в порівнянні з ядром частотність;
- стилістична нейтральність;
- відсутність обмежень у вживанні;

– мінімальна залежність від контексту.

Дальня периферія включає в себе мовні одиниці з невисокою частотністю, як однозначні, так і багатозначні. Серед багатозначних слів зустрічаються такі, в яких комунікативне значення не є основним.

Одиниці крайньої периферії характеризуються низькою частотністю.

До крайньої периферії відносяться застарілі слова, оскільки вони маловживані або ж вживаються не в основному значенні [Попова 2003, с. 76].

2.2 Лексико-семантичні засоби вербалізації концепту SEA/MOPE в англійській мові

Лексико-семантична система – одна з найскладніших мовних систем, що зумовлено багатовимірністю її структури, неоднорідністю її одиниць, різноманітністю відображених у них відношень і відкритістю для постійного поповнення новими одиницями (словами та значеннями). Своєрідність її полягає також в тому, що вона на відміну від інших мовних систем (фонологічної і граматичної) безпосередньо пов'язана з об'єктивною дійсністю, віддзеркаленням якої вона є. Усе це утруднює її вивчення [Долгих 1973, с. 48].

До лексичного складу мови належать певні групи повнозначних слів з неоднаковою семантикою, які називають лексико-семантичними варіантами. Лексико-семантичні групи слів – такі групи повнозначних слів, кожна з яких своєрідна лексично, семантично і за виконуваними стилістичними функціями [Караулов 1972, с. 150].

Семантика слів охоплює назви предметів, процесів, явищ, відношень між ними. Вона властива всім повнозначним словам. Службові слова і вигуки у типовій для них функції семантичного значення не мають [Никитин 1988, с. 89].

Лексико-семантичне поле як лінгвістичне явище перебуває в центрі уваги мовознавців протягом останніх десятиліть. Існують різні визначення цього терміна [Долгих 1973, с. 137].

Лексико-семантичне поле – це сукупність парадигматично пов'язаних лексичних одиниць, які об'єднані спільністю змісту (іноді й спільністю формальних показників) і відображають поняттєву, предметну й функціональну подібність позначуваних явищ [Серебренников 1972, с. 247]. Лексико-семантичне поле – це сукупність лексем, що мають інтегральне значення [Кузнецова 1989, с. 89]. Лексико-семантичне поле – це складна функціональна системно-структурна одиниця лексично-семантичного рівня [Русанівський 1988, с. 121].

Лексико-семантичне поле – це парадигмальне об'єднання певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення. Має свій центр, котрий включає найбільш уживані слова з яскравим інтегральним компонентом, та периферію, яка містить слова менш частотні за вживанням, стилістично забарвленні [Жилко 1971, с. 73]. Лексико-семантичне поле – це сукупність мовних одиниць, переважно лексичних, об'єднаних спільністю змісту, одним поняттям, функціональною подібністю позначуваних явищ [Щебликіна 2000, с. 219].

У сучасній лінгвістиці лексико-семантичне поле тлумачать як семантико-парадигматичне утворення, що має певну автономність і специфічні ознаки організації: спільну нетривіальну частину у тлумаченні, ядерно-периферійну структуру, існування зон семантичного переходу. Їхня будова повторює принципову будову багатозначних слів (Ю. К. Апресян, М. Н. Нікітін) [Никитин 1988, с. 87]. На думку Р. І. Ярцевої, лексико-семантичне поле – це сукупність мовних одиниць, об'єднаних спільністю змісту (іноді навіть спільністю формальних показників), які відображають понятійний, предметний чи функціональний збіг позначених явищ [цит. за: Багмут 2007, с. 63].

Головними властивостями лексико-семантичного поля, на думку І.М. Кобзевої, є такі:

- 1) наявність семантичних відношень між складниками;
- 2) системний характер цих відношень;
- 3) взаємна залежність і взаємна детермінованість лексичних одиниць;
- 4) відносна автономність поля;
- 5) безперервність позначення у смисловому просторі;
- 6) взаємозв'язок полів у лексичній системі [Кобзева 2000, с. 235].

Лексико-семантичне поле має центр та периферію. До центру входять найуживаніші слова з яскравим інтегральним значенням, периферія характеризується значно меншою частотністю вживання, стилістичною забарвленістю значення [Русанівський 1988, с. 174].

У структурі лексико-семантичного поля лінгвісти виділяють такі частини:

1) ядро поля, що представлено родовою семою – компонентом, навколо якого розгортається поле. Оскільки ядро є лексичним вираженням смислів, або семантичних ознак, воно може замінити кожен із членів парадигми, будучи представником усієї парадигми;

2) центр поля складається з одиниць, які мають інтегральне, загальне з ядром і між собою, значення;

3) периферія поля складається з одиниць, що є найвіддаленішими за своїм значенням від ядра. Вони деталізують та конкретизують основне значення поля. Зазвичай периферійні елементи перебувають у зв'язку з іншими семантичними полями утворюючи при цьому лексико-семантичну цільність мовної системи [Караулов 1972, с. 328];

4) фрагменти поля є вертикальною ядерною і центр-периферійною структурою, яка за своєю семантикою утворює окрему гіпер-гіпонімічну структуру різнотипного складу.

Найчастіше у структурі лексико-семантичного поля виділяють лише три

частини: 1) ядро поля; 2) центр поля; 3) периферія поля.

Основним методом виділення та аранжування компонентів лексико-семантичного поля є компонентний аналіз. Цей метод ґрунтується на тому, що лексичне значення слова ділиться на мінімальні одиниці змісту – семантичні компоненти, що знаходяться в системних відносинах [Помпаева 2005, с. 66].

Алгоритм структурування лексико-семантичного поля “SEA/MOPE” у нашій роботі можна представити у вигляді таких етапів:

1. «Інвентаризація конститuentів» добір із лексикографічних джерел лексем синонімічних та похідних від “SEA/MOPE” та їх дефініцій з метою укладання точного переліку фактичного матеріалу для формування лексико-семантичного поля. Семасіологічний аналіз ґрунтується на результатах застосування методу ступеневої ідентифікації, ономасіологічний аналіз – на даних логіко-лінгвістичного дослідження поняття “SEA/MOPE”. У підсумку укладено перелік з лексем, що відносяться до поля “SEA/MOPE”.

2. «Семантичні характеристики конститuentів» – створення класифікації лексико-семантичних варіантів на основі компонентного аналізу, визначення ідентифікаторів, аналізу конотації та форм вираження конститuentів з метою з’ясування специфічних ознак лексико-семантичного поля “SEA/MOPE”.

3. «Зональний розподіл конститuentів» – виокремлення ядерної та периферійної зон на основі репрезентованості компонентів у лексикографічних джерелах [Кобзева 2000, с. 147].

Скориставшись даними тлумачних та енциклопедичних словників [Ребер 2000]; [Жуков 1990]; [Можейко 1999]; [Longman 1983]; [ТАНDEL 1992]; [OALDCE 1980]; [Clarence L. 1966] виділяємо такі лексичні значення концепту «море»:

– частина океану – великий водний простір з гірко-солonoю водою, відособлений від океану суходолом або островами і має своєрідний гідрометеорологічний режим;

- водна поверхня земної кулі (океани і моря),
 - дуже велике штучне водоймище,
 - деякі відкриті частини океану,
 - деякі затоки,
 - перен. Поросла, вкрита чимось велика, безмежна площа,
 - перен. Велика кількість чогось;
 - *the salty water that covers a large part of the surface of the earth, or a large area of salty water, smaller than an ocean, that is partly or completely surrounded by land,*
 - *a large lake or landlocked body of water,*
 - *an inland body of water —used especially for names of such bodies,*
 - *one of the large, flat areas on the moon that in the past were thought to be seas,*
- the disturbance of the ocean or other body of water due to the wind.*

Приведені вище поняття відрізняються одне від одного, але мають деякі спільні характеристики моря. Наприклад, у кожному понятті зазначається, що море – це однорідний простір. Також, визначається, що воно займає велику площу. Два з цих визначень мають переносне значення та наголошують на тому, що поняття море може позначати не лише воду, але й предмети у великій кількості, наприклад, рослинність. Відмінності понять полягають у тому, що кожне з них позначає різні об’єкти, які займають значний простір.

Розподіл конститuentів на тематичні групи лексико семантичного поля ”SEA/MOPE” буде відбуватися згідно структури лексико-семантичного поля.

Спершу виділяється ядро поля – “sea” – яке є родовою семою – компонентом, навколо якого розгортається поле.

Наступним кроком є виділення центру поля, який складається з одиниць, що мають інтегральне, загальне з ядром і між собою, значення.

До центру поля ми віднесли наступні групи понять:

Commodities at sea – предмети вжитку під час перебування у морі

Sea-anchor – морський якір

Sea-chest – морська скриня

Sea-craft – морське судно, морський флот, мистецтво кораблеводіння

Sea-letter – морський лист, морський паспорт

Sea-pen – морське перо

Seabag – брезентовий мішок

Sea-mark – навігаційний знак, орієнтовний предмет, лінія рівня повної води

Sea creatures – морські створіння

Sea-ape – морська мавпа

Sea-bear – морський ведмідь

Sea-calf – морське теля

Sea-cock – морський півень, забортовий клапан, морський вовк, морський розбійник, пірат

Sea-cow – ламантин, морська корова, морж

Sea-devil – морський диявол

Sea-gull – чайка

Sea-jelly – медуза

Seamaid – русалка, сирена, морська німфа, богиня моря

Sea-pike – баракуда, морська щука

Seabird, seafowl – морський птах

Seahorse – морський коник

Seamaid – наяда, русалка, морська німфа

Seaware – морська водорість

Sea food – морська їжа

Sea-biscuit – морське печиво

Sea-food – морепродукти, морські продукти, краби, дари моря

Marine phenomena – морські явища

Sea-breeze – морський бриз

Sea-fire – фосфоресценція, світіння моря

Sea-green – колір морської хвилі, кольору морської хвилі

Sea-quake – моретрус, підводний землетрус

Marine landscape – морський ландшафт

Sea-girt – оточений морями

Sea-level – рівень моря

Sea-line – морська лінія, підводний трубопровід

Sea-piece – марина, морський пейзаж

Sea-scape – марина, морський пейзаж, гарний вид на море

Sea-wall – дамба

Sea-way – фарватер, судноплавна частина моря, просування корабля

ХВИЛЯМИ

Seabeach – морський пляж, піщаний берег моря, смуга морських пляжів

Seabed – морське дно

Seaboard – морське узбережжя, помор'я, берег моря, приморський, прибережний

Seacoast – морський берег

Seafloor – ложа океану, донний

Seafront – набережна, приморський бульвар, приморська частина міста

Seagirt – підперезаний морями

Sealine – берегова лінія, горизонт, ліси, ліска

Seamount – підводна гора, міліну, банку, морська миля

Seapiece – марина, морський пейзаж

Seaport – морський порт, портове місто

Seascape – морський пейзаж, марина

Seashore – морський берег, узмор'я, морське узбережжя

- Seaside* – приморський, берег моря, узмор'я, морське узбережжя
- Seawall* – дамба, хвилелом
- Seawater* – морська вода
- Actions related to the sea*** – дії, які пов'язані з морем, або відбуваються у морі
- Sea-based* – морського базування
- Sea-bathing* – морські купання
- Sea-borne* – той, що перевозиться морем
- Sea-fight* – морський бій
- Sea-gauge* – морська колія, футшток, лот, осадка судна
- Sea-lane* – морський шлях, морські комунікації
- Sea-pay* – платня під час плавання
- Seacraft* – мистецтво навігації, морське судно, морський флот
- Seafaring* – мореплавання, мореплавець
- People who are associated with the sea*** – люди, які пов'язані з морем
- Sea-folk* – моряки
- Sea-king* – конунг, вікінг, морський король
- Sea-rover* – морський розбійник, пірат, піратський корабель
- Seacock* – кінгстон, морський вовк
- Seafarer* – моряк, мореплавець
- Seaman* – моряк, матрос
- Seaworthiness*** – мореплавні якості, мореплавність, придатність до плавання
- Sea-legs* – здатність ходити палубою корабля не втрачаючи рівноваги, особливо в штормову погоду
- Seaborn* – народжений морем
- Seabound* – що йде в море
- Seagoing* – мореплавний, далекого плавання
- Seakindly* – з хорошими мореплавними якостями, морехідний
- Seamanlike* – притаманний гарному моряку, що належить хорошому моряку

Seamanship – морська практика, мореплавство, морехідне мистецтво

Seamark – навігаційний знак, маяк, лінія рівня повної води

Seasick – страждаючий морською хворобою

Seasickness – морська хвороба

Seaward – у бік моря, до моря, спрямований до моря

Seaway – фарватер, хвилювання на морі, судноплавна частина моря

Seaworthy – придатний для плавання

Ці вербалізатори концепту належать до центру поля через те, що мають інтегральне, загальне з ядром і між собою значення. Це можна визначити за наявності слова “sea” у їхньому складі.

Останній пункт розподілу конститuentів включає виділення периферії поля, яка складається з одиниць, що є найвіддаленішими за своїм значенням від ядра. Вони деталізують та конкретизують основне значення поля.

До периферії відносимо такі поняття:

Maritime professions – морські професії

Sailor – моряк

Harpooner – гарпунник

Harbourmaster – капітан морського порту

Ship's captain – капітан судна

Quartermaster – квартирмейстер

Helmsman – кермовий

Harbor pilot – лоцман

Cabin boy – юнга

Maritime transport – морський транспорт

Barge – баржа

Launch – баркас

Galley – галера

Cutter – катер

Cruiser – крейсер

Ocean liner – лайнер

Tanker – танкер

Boat – човен

Ship's boat – шлюпка

Phenomena that occur in the sea – явища, які зустрічаються у морі

Storm – шторм

Wave – хвиля

Pennant wind – позірний вітер (вітер, швидкість і напрямок якого обчислюються в системі координат, пов'язаній зі судном у русі)

Point of sail – галфвінд (курс відносно вітру, коли кут між діаметральною площиною судна і напрямком вітру становить 90 градусів)

Whirlpool – вир (водоверть)

Maritime terms – морські терміни

Compartment – судновий відсік

Figurehead – афластон (носова фігура)

Jack – гюйс (військово-морський прапор)

Jackstaff – гюйшток (флагшток для підняття гюйса)

Naval boarding action – абордаж (спосіб ведення бою морського бою)

Sailor cap – безкозирка (головний убір матросів)

Starboard – бакборт (лівий борт судна)

Watchkeeping – вахта (вид чергування на судні)

Waterline – ватерлінія (лінія зіткнення спокійної поверхні води з корпусом судна на плаву)

Whipping – випінг (коливання корпусу, викликані ударами хвиль о його днище)

Parts of the seascape – частини морського пейзажу

Bay – затока

Cove – бухта (частина моря, відокремлена від відкритих вод з трьох боків частинами суші)

Current – течія

Horizon – горизонт

Ocean – океан

Ocean bank – банка (мілина в океані)

Shore – берег

Strait – пролив

Slang of sailors – сленг моряків

Above the salt – військово-морський ранг вище матроса

All hands ahoy! – Аврал! Всі нагору

Chicken of the sea – «морська курка» – атомний підводний човен

Cockroach – стопка джину

Dad – «отец» – капітан, командир корабля

Fatigue dress – робоча одежа, роба

To get aft – «потрапити на корму» – стати офіцером

Shark bait – «наживка для акули» – людина, що впала за борт

Отже, конституенти, які розподілені на тематичні групи лексико-семантичного поля “SEA/MOPE” вказують на те, що поняття “SEA/MOPE” дуже широке за своїм змістом. Воно включає різні явища, предмети, транспорт, професії, які є складниками тематичних груп.

2.3 Лексико-семантичні засоби вербалізації концепту SEA/MOPE в романі Р. Л. Стівенсона «Острів скарбів»

Важлива і, насамперед, специфічна особливість творів про море – це не

просто показ океанічної дійсності, але й зображення її «зсередини», крізь призму бачення моряка, його думок, переживань, його «стосунків» з водною стихією, тобто всього, що називається «морським життям». Почути «голос з палуби» вдається тільки письменникам з досвідом такого життя, з професійними знаннями про море і флот. Тож не випадково кращі художні твори про море були створені митцями, які мали власний досвід флотської служби, багаторічних подорожей морями й океанами.

Варто відзначити, що для будь-якого мариністичного твору домінантним є образ людини. Океан як всесвітня універсалія стає тією реальністю, яка породжує різноманітні варіанти її відтворення – від окремих пейзажних елементів до великої форми морського роману.

Та у всіх випадках як «надтема» домінує людина, саме вона і є головним предметом зображення письменника-мариніста.

В. Топоров виділяє два типи «морських» описів (сюжетів) – «реальне» море і його семіотичні відповідники, стереотипи його «природного», «об’єктивного» опису і специфічна поетика та «уявне» море і те, що з ним, як «зримим ядром» зв’язуване, але невимірно глибше і ширше, тобто «морський» код «не морського» сполучення» [Топоров 1995, с. 578], коли море є лише формою опису і глибинною метафорою, де превалує трансцендентальна природа морської стихії.

Роберт Луїс Стівенсон народився в сім’ї інженера, його дід і батько будували хвилерізи та маяки. Знаючи цей факт, ми можемо стверджувати, що у романі Р. Стівенсона максимально відображена дійсність, реальне сприйняття моря культурою англійського народу. А також Р. Стівенсон був професійним письменником. Обидва факти спонукають нас детально розглянути його твір «Острів скарбів» та проаналізувати засоби мовної репрезентації, за допомогою яких автор описує концепт «море».

Для того, щоб проаналізувати лексичні варіанти концепту “SEA/MORE” ми

сформуємо лексико-семантичне поле всіх конститuentів даного концепту, які представлено у творі.

На першому етапі виділяємо ядро лексико-семантичного поля – “**sea**”.

На другому етапі розподіляємо на групи засоби вербалізації концепту “SEA/MORE” та формуємо центр поля.

Phenomena that occur in the sea – явища, які зустрічаються у морі.

...Dreadful stories they were — about hanging, and walking the plank, and storms at sea [Stevenson 1990, p. 64].

storms at sea – шторм у морі, фраза «страшні історії про шторм у морі» викликає розуміння, що це особливо страшне стихійне лихо.

...that was the only sound excepting the swish of the sea against the bows and around the sides of the ship [Stevenson 1990, p. 49].

swish of the sea – шелест моря, передає відчуття руху на кораблі по воді.

*...I have never seen **the sea quiet** round Treasure Island* [Stevenson 1990, p. 106].

the sea quiet – спокійне море.

...The sea breeze, as though it had the sooner blown itself out by its unusual violence, was already at an end [Stevenson 1990, p. 39]. – морський бриз, наче втомившись від своєї власної люті, затихав

Slang of sailors – сленг моряків.

...breaking out in that old sea-song that he sang so often afterwards [Stevenson 1990, p. 19].

sea-song – «морська пісня, яка була своєрідним символом для моряків».

*...By his own account he must have lived his life among some of **the wickedest men that God ever allowed upon the sea*** [Stevenson 1990, p. 58].

the wickedest men upon the sea – найвідчайдушніші злодії у морі, створюють образ небезпеки та безвиході.

*...calling him a true **sea-dog** and a real old salt and such like names* [Stevenson

1990, p. 44].

sea-dog – морський вовк.

...almost a prisoner, but full of *sea-dreams* and the most charming anticipations of strange islands and adventures [Stevenson 1990, p. 75].

sea-dreams – мрії про море.

...I saw, besides, many old sailors, with rings in their ears, and whiskers curled in ringlets, and tarry pigtails, and their swaggering, clumsy *sea-walk* [Stevenson 1990, p. 26].

sea-walk – морська хода, яка виокремлює моряків серед інших людей.

...anyone would have been glad to get to land *after being so long at sea*, my heart sank, as the saying is, into my boots [Stevenson 1990, p. 90].

after being so long at sea – після такого довгого перебування у морі, дані слова зображують виснажливість морських подорожей.

Parts of the seascape – частини морського пейзажу.

...It was one January morning, very early — a pinching, frosty morning — the *cove* all grey with hoar-frost, the *ripple lapping* softly on the stones, the sun still low and only touching the hilltops and shining far to *seaward* [Stevenson 1990, p. 93].

cove – бухта (посивіла від інію)

ripple lapping – дрібна брижка (ласкаво лизала каміння)

seaward – морська далечінь (якої сонце ледь торкнулось) разом переносять нас на зимовий берег та змальовують приємні мариністські картини.

...I was determined to go down *the sea side of the spit* to avoid all chance of observation from the anchorage [Stevenson 1990, p. 86].

the sea side of the spit – морська сторона коси.

...saw *the sea lying blue* and sunny to the horizon and the surf tumbling and tossing its foam along the beach [Stevenson 1990, p. 72].

the sea lying blue – блакитне море.

Maritime terms – морські терміни.

*...when my father kept the Admiral Benbow inn and the brown old seaman with the sabre cut first took up his lodging under our roof. I remember him as if it were yesterday, as he came plodding to the inn door, his **sea-chest** following behind him in a hand-barrow — a tall, strong, heavy, nut-brown man, his tarry pigtail falling over the shoulder of his soiled blue coat, his hands ragged and scarred, with black, broken nails, and the sabre cut across one cheek, a dirty, livid white [Stevenson 1990, p. 13].*

sea-chest – «морський сундук, на стільки важкий, що його доводилось тягти на тачці».

*...the devil himself would have been feared to go **to sea** with them [Stevenson 1990, с. 33].*

to sea – вийти у відкрите море.

*...She lies at anchor, **ready for sea** [Stevenson 1990, p. 21].*

ready for sea – готовий до моря, виражає значимість майбутнього плавання, як готовність до великої події або до бою.

Maritime professions – морські професії.

*...when my father kept the Admiral Benbow inn and the brown old **seaman** with the sabre cut first took up his lodging under our roof. I remember him as if it were yesterday, as he came plodding to the inn door, his sea-chest following behind him in a hand-barrow — a tall, strong, heavy, nut-brown man, his tarry pigtail falling over the shoulder of his soiled blue coat, his hands ragged and scarred, with black, broken nails, and the sabre cut across one cheek, a dirty, livid white [Stevenson 1990, p. 13].*

seaman – моряк, який постає для нас високим, сильним, засмаглим чоловіком, із шрамом на темному обличчі, з руками у рубцях та чорними поламаними нігтями.

*...promised me a silver fourpenny on the first of every month if I would only keep my weather-eye open for a **seafaring man** with one leg and let him know the moment he appeared [Stevenson 1990, p. 22].*

seafaring man – моряк.

На третьому етапі добираємо з тексту роману лексеми, використані для опису концепту "SEA/MOPE" та утворюємо тематичні групи.

Phenomena that occur in the sea – явища, які зустрічаються у морі.

... *sandy spit that encloses the anchorage to the east, and is joined at **half-water** to Skeleton Island* [Stevenson 1990, p. 117].

half-water – відлив.

...*under this porch **the little spring welled up** into an artificial basin of a rather odd kind* [Stevenson 1990, p. 84].

the little spring welled up – журчав потічок.

...*There's a strong **current** runs along the south* [Stevenson 1990, p. 60].

current – течія.

...*the schooner began to turn upon her heel, **spinning slowly**, end for end, **across the current**...*

spinning slowly across the current – повільно оберталась захоплена течією.

...*The **cold evening breeze**, of which I have spoken, **whistled through every chink** of the rude building and **sprinkled the floor** with a continual rain of fine sand* [Stevenson 1990, p. 73].

cold evening breeze – холодний вечірній бриз

whistled through chink – задував у щілини

sprinkled the floor – посипав підлогу.

...*that morning, he said, to get **a smell of the salt*** [Stevenson 1990, p. 29].

a smell of the salt – морське солоне повітря.

...*the **shore birds** were **fishing** and crying all around us* [Stevenson 1990, p. 24].

shore birds – морські птахи

fishing – рибалили.

...*There's a strong scour with **the ebb**, he said, and this here passage has been dug out, in a manner of speaking, with a spade* [Stevenson 1990, p. 58].

the ebb – відлив, зображений сильною стихією, яка ефективніша за залізну

лопату.

*...I could hear from far before me not only **the continuous thunder of the surf***
[Stevenson 1990, p. 36].

the continuous thunder of the surf – безперервний грім прибою.

*...**The ship was talking**, as sailors say, **loudly**, treading the innumerable ripples
with an incessant weltering splash* [Stevenson 1990, p. 71].

the ship was talking loudly – корабель гучно заговорив

with an incessant weltering splash – із шумом розтинати хвилі.

*...the hand by which I held it **dip** for a second **under water*** [Stevenson 1990,
p. 69].

dip under water – занурилась у воду.

*...By good fortune, paddle as I pleased, **the tide was still sweeping me down***
[Stevenson 1990, p. 82].

the tide was sweeping me down – відлив підхопив і поніс мене.

*...**continually beaten to and fro upon the billows, now and again wetted with
flying sprays, and never ceasing to expect death at the next plunge*** [Stevenson 1990,
p. 70].

continually beaten to and fro upon the billows – хвилі жбурляли

now and again wetted with flying sprays – обдавали бризками

never ceasing to expect death at the next plunge – кожна нова хвиля
загрожувала смертю.

*...There was not a breath of air moving, nor a sound **but that of the surf
booming** half a mile away along the beaches and against the rocks outside*
[Stevenson 1990, p. 87].

sound of the surf booming – шум прибою, створює безтурботну атмосферу.

*...**The speed in the meantime had strangely increased*** [Stevenson 1990, p. 53].

the speed had strangely increased – швидкість течії дивно збільшилась.

*...All round the hull, in the blackness, **the rippling current bubbled and chattered***

like a little mountain stream [Stevenson 1990, p. 40].

the rippling current bubbled and chattered like a little mountain stream – відлив булькав та дзюрчав як маленький гірський струмок.

...A peculiar stagnant smell hung over the anchorage – a smell of sodden leaves and rotting tree trunks [Stevenson 1990, p. 34].

a smell of sodden leaves and rotting tree trunks – запах розмоклого листя та гнилих стовбурів дерев, описує середовище під впливом моря.

*...We made **the water fly**, and the boat was soon alongside* [Stevenson 1990, p. 28].

the water fly – стрімко неслись за течією.

...All round me were little ripples, combing over with a sharp, bristling sound and slightly phosphorescent [Stevenson 1990, p. 75]. – Навколо мене, іскрячись легким фосфоричним світлом, шуміли, пінячись гребнями, дрібні хвилі.

...we shipped a little water – нас потроху заливало.

*...the ebb was now making — a strong **rippling current** running westward through the basin, and then south'ard and seaward down the straits* [Stevenson 1990, p. 63].

rippling current – пульсуюча течія

...ever quickening, ever bubbling higher, ever muttering louder, it went spinning through the narrows for the open sea [Stevenson 1990, p. 81].

ever quickening – постійно прискорюється

ever bubbling higher – все вище пінячись

ever muttering louder – щоразу голосніше

went spinning – затягував.

...Even the ripples were a danger to our overloaded craft [Stevenson 1990, p. 54].

even the ripples – найслабкіша брижка.

*...We must **keep upstream*** [Stevenson 1990, p. 97].

keep upstream – йти вгору за течією.

...*the way we go the current must slacken* [Stevenson 1990, p. 18].

the current must slacken – течія ослабіє.

...*we can dodge back along the shore* [Stevenson 1990, p. 86].

dodge back – маневрувати.

...*saw the sea lying blue and sunny to the horizon and the surf tumbling and tossing its foam along the beach* [Stevenson 1990, p. 92].

the surf tumbling and tossing its foam – кипів і пінився прибій.

...*the devil himself would have been feared to go to sea with them to haul your wind* [Stevenson 1990, p. 71].

to haul your wind – бейдевінд, курс корабля, коли кут між носом та вітром менший за 90 градусів.

...*the sea breeze was rustling and tumbling in the woods and ruffling the grey surface of the anchorage* [Stevenson 1990, p. 88].

rustling and tumbling in the woods – шелестів та свистів у лісі

ruffling the surface – прокривав брижками поверхню.

Slang of sailors – сленг моряків.

...*Black Dog as ever was, come for to see his old shipmate Billy, at the Admiral Benbow inn* [Stevenson 1990, p. 15].

shipmate – корабельний друг.

...*the voice of the lookout shouted, Land ho!* [Stevenson 1990, p. 50].

Land ho! – Земля! Можемо визначити цей заклик, як символ досягнення цілі, зміни обставин і відпочинку та уявити різницю між сприйняттям вигуку звичайними людьми у повсякденному житті і моряками на борту корабля.

...*If I don't have a drain o' rum, Jim, I'll have the horrors* [Stevenson 1990, p. 19].

rum – ром, який став символічним напоєм моряків та, немов, натякає фізичну силу, яку загартовує в людині море.

...calling him a true sea-dog and a real **old salt** and such like names [Stevenson 1990, p. 44].

old salt – просолений морем, як символ визнання досягнень людини.

Parts of the seascape – частини морського пейзажу.

... **sandy spit** that encloses the anchorage to the east, and is joined at half-water to Skeleton Island [Stevenson 1990, p. 57].

sandy spit – піщана коса.

...the **surf** that we could both see and hear **foaming and thundering on the steep beach** [Stevenson 1990, p. 68].

foaming and thundering on the steep beach – піниться і гримить на крутому березі

surf – прибій.

...the schooner and her little consort were **gliding pretty swiftly through the water** [Stevenson 1990, p. 14].

gliding swiftly through the water – швидко ковзаючи по воді.

...the bottom was clean sand [Stevenson 1990, p. 92] – прозоре та чисте дно.

...**the anchorage**, under lee of Skeleton Island, **lay still and leaden** as when first we entered it [Stevenson 1990, p. 43].

the anchorage lay still and leaden – на якірній стоянці вода була нерухома та свинцево-тускла.

...By good fortune, paddle as I pleased, the **tide** was still sweeping me down [Stevenson 1990, p. 130].

tide – відлив.

...Two little **rivers**, or rather two **swamps**, emptied out into this **pond**, as you might call it [Stevenson 1990, p. 78].

rivers – річки

swamps – болота

pond – ставок.

...There was **a slight bend in the coast**, and I steered so as to put it between us; even before we landed we had thus lost sight of the gigs [Stevenson 1990, p. 82].

a slight bend in the coast – берег трохи вигибався.

Maritime terms – морські терміни.

...*Black Dog as ever was, come for to see his old shipmate Billy, at the Admiral Benbow inn* [Stevenson 1990, p. 15].

Inn – готель, в якому зупинялись мандрівники під час своїх подорожей, а моряки відпочивали від подорожей.

...*under this porch the little spring welled up into an artificial basin of a rather odd kind* [Stevenson 1990, p. 114].

artificial basin – штучний басейн.

...*She lies at anchor, ready for sea* [Stevenson 1990, p. 79].

anchor – якір.

Maritime transport – морський транспорт.

...*The ship is bought and fitted* [Stevenson 1990, p. 47].

ship – корабель.

...*You never imagined a sweeter schooner* [Stevenson 1990, p. 56].

schooner – шхуна.

...*She lies at anchor, ready for sea* [Stevenson 1990, p. 79].

she – вона, як засіб одухотворення корабля.

...*as helpless as a ship in stays* [Stevenson 1990, p. 51].

a ship in stays – корабель на міліні.

...*The gunwale was lipping astern* [Stevenson 1990, p. 99]. – планшир на кормі лизала вода.

...*Even the ripples were a danger to our overloaded craft* [Stevenson 1990, p. 83].

overloaded craft – перевантажене судно.

Maritime professions – морські професії.

...In the meantime, the *captain* gradually brightened up at his own music, and at last flapped his hand upon the table before him in a way we all knew to mean silence [Stevenson 1990, p. 52].

captain – капітан, людина, яка може впливати на оточуючих.

...*Black Dog* as ever was, come for to see his old shipmate Billy, at the *Admiral Benbow inn* [Stevenson 1990, p. 17].

Admiral – адмірал.

...It were a main place for *pirates* once [Stevenson 1990, p. 39].

pirates – пірати, морські розбійники, які загрожували спокою звичайних моряків.

...I saw, besides, many old *sailors*, with rings in their ears, and whiskers curled in ringlets, and tarry pigtails, and their swaggering, clumsy sea-walk [Stevenson 1990, p. 101].

sailor – моряк.

Загалом Р. Л. Стівенсон використовує у своєму романі ті ж лексеми, що можна знайти в словниках, проте ми можемо помітити характерне художнє забарвлення майже кожного терміну або поняття. За допомогою епітетів, порівнянь та метонімії автор викликає емоції та розширює значення концепту “SEA/MORE”.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного аналізу ми встановили, що концепт – це окремий предмет колективної свідомості, який має вираження в мові, та являє собою представлення ідеального поняття, яке відображає бачення представником певної культури навколишньої дійсності.

Специфіка мовної картини світу багато в чому залежить від того, які елементи людського досвіду були лексично зафіксовані і наскільки деталізовано представлені вони в кожній із проаналізованих мов у вигляді образів, символів та ціннісних пріоритетів. Когнітивна картина світу – це сукупність концептосфери і стереотипів свідомості, які задаються культурою. Концепти, а з ними і концептосфера, постійно розвиваються, деякі когнітивні ознаки вони втрачають, деякі набувають або видозмінюють.

Концепти, як предмети колективної свідомості, залежать від досягнутого на певному історичному етапі рівня пізнання, змінюються зі зміною історичних умов, з досягненнями науки, розвитком методів пізнання. В окремих суспільствах або шарах суспільства може домінувати протягом тривалого часу якась одна картина світу, яка відображається конкретними концептами із загальноприйнятим змістом.

У нашому дослідженні було здійснено аналіз концепту SEA/MOPE у романі Р. Л. Стівенсона «Острів Скарбів» з метою виявлення специфічних засобів вербалізації цього концепту. З метою визначення специфічних одиниць, які актуалізують концепт SEA/MOPE у досліджуваному романі, задля порівняння, нами була створена модель лексико-семантичного поля, конститuentами якого є вербалізатори цього концепту, зафіксовані у англійськомовних лексикографічних джерелах.

Для цього ми використали такі методи опису концептів: за допомогою

словникових значень слів-репрезентантів концептів; за допомогою його асоціативного поля; аналіз дефініційних значень; етимологічний аналіз; когнітивно-семантичний аналіз; зіставний аналіз концептів в різних культурах.

Користуючись вищенаведеними методами опису концептів ми дібрали перелік лексем концепту SEA/MOPE із сучасних словників англійської мови та тексту роману для порівняння різниці між загальноповживаними та художніми засобами вербалізації.

Структура концепту SEA/MOPE представленого словниковими лексико-семантичними варіантами виглядає наступним чином: 1) до ядерної частини концепту належить лексема *sea* – море; 2) центральну зону складають групи понять: *commodities at sea* – предмети вжитку під час перебування у морі, *sea creatures* – морські створіння, *sea food* – морська їжа, *marine phenomena* – морські явища, *marine landscape* – морський ландшафт, *actions related to the sea* – дії, які пов'язані з морем, або відбуваються у морі, *people who are associated with the sea* – люди, які пов'язані з морем, *seaworthiness* – мореплавні якості, мореплавність, придатність до плавання; 3) периферію складають групи понять: *maritime professions* – морські професії, *maritime transport* – морський транспорт, *phenomena that occur in the sea* – явища, які зустрічаються у морі, *maritime terms* – морські терміни, *parts of the seascape* – частини морського пейзажу, *slang of sailors* – сленг моряків.

Структура лексико-семантичного поля концепту SEA/MOPE в тексті роману дуже схожа за своїм змістом на структуру лексем зі словників. Проте, значно відрізняється емоційною забарвленістю. Лексико-семантичне поле складається з наступних частин: 1) ядро концепту виражає лексема *sea*; 2) центральну зону складають групи понять: *marine phenomena* – морські явища, *slang of sailors* – сленг моряків, *parts of the seascape* – частини морського пейзажу, *maritime terms* – морські терміни, *maritime professions* – морські професії; 3) периферію складають групи понять: *marine phenomena* – морські явища, *slang of sailors* –

сленг моряків, *parts of the seascape* – частини морського пейзажу, *maritime terms* – морські терміни, *maritime professions* – морські професії.

На перший погляд центральна частина та периферія виглядають однаково, але при детальному розгляді кожної групи понять ми бачимо суттєву різницю. Ядро поля складають всі лексеми, які мають в своїй морфологічній структурі слово “*sea*”. До ближньої периферійної зони належать лексеми, які відображають морську тему, але не містять безпосередньо слово “*sea*” – «море». Наприклад, *seaman* – моряк, міститься у центральній зоні лексико-семантичного поля, тому що перша частина слова це власне слово “*sea*” – «море». До ближньої периферії ми віднесли слово *sailor* – моряк, тому що до семантичної структури цього слова входить сема “*sea*”.

Одним з головних завдань нашого дослідження було виявлення специфічних засобів вербалізації концепту SEA/MOPE у романі Р. Л. Стівенсона «Острів Скарбів». Проаналізувавши текст роману, ми можемо стверджувати, що найбільша різниця у використанні лексем заключається в тому, що автор наділяє майже кожен конститuent концепту емотивною та експресивною конотацією.

Порівнявши словниковий та художній варіанти вербалізації поняття *sea-breeze* – морський бриз, ми бачимо різницю між тлумаченням слова (*a breeze blowing towards the land from the sea, especially during the day owing to the relative warmth of the land*) за словником та занурення в картину події за допомогою опису характеру морського бризу (...*The sea breeze, as though it had the sooner blown itself out by its unusual violence, was already at an end...* – морський бриз, наче втомившись від своєї власної люті, затихав). У наведеному прикладі спостерігається уособлення, адже природному явищу *sea breeze* автор надає ознаки людини.

Концепт SEA/MOPE є одним з головних концептів у мовній картині світу англійців і має розвинуту систему лексичних одиниць, що вербалізують його.

Відносини «людина – море», розвивались впродовж всієї історії цивілізації під впливом багатьох чинників та продовжують розвиватись. Саме тому виявлення й системний аналіз засобів вербалізації цього концепту в цій лінгвокультурі, визначення специфічних засобів його актуалізації у художньому дискурсі допоможе розширити розуміння концепту SEA/MOPE, поглибити знання про мовну картину світу англійців.

Перспективним може стати подальше вивчення художніх засобів вербалізації концепту SEA/MOPE у творах англійськомовних письменників-маріністів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики. Москва : Гнозис, 2005. 326 с.
2. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры*. Москва : Прогресс, 1990. С. 5–32.
3. Аскольдов С. А. Концепт и слово. Русская словесность : От теории словесности к структуре текста / ред. проф. В. П. Нерознака. Москва : Академия, 1997. 432 с.
4. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика. Воронеж : изд-во ВГУ, 1996. 540 с.
5. Багмут І. В. Лексико-семантичне поле звуконайменувань у сучасній українській літературній мові (склад, структура, парадигматика) : дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 326 с.
6. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва : Русские словари, 1996. 416 с.
7. Воркачев С. Г. Лингвокультурная концептология. Становление и перспективы. *Известия РАН. Серия : Литература и язык*. 2007. Т. 66. № 2. С. 13–22.
8. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании. *Филологические науки*. 2001. № 1. С. 47–72.
9. Воркачев С. Г. Сопоставительная этносемантика телеономных концептов

- «любовь» и «счастье» (русско-английские параллели). Волгоград : Перемена, 2003. 285 с.
10. Воркачев С. Г. Любовь как лингвокультурный концепт. Москва : Гнозис, 2007. 118 с.
11. Грищук Е. И. Абстрактные концепты в восприятии школьника. *Язык и национальное сознание*. Воронеж : ВГУ, 1999. Вып. 2. 15 с.
12. Грузберг Л. А. Концепт как культурно-ментально-языковое образование. Екатеринбург : Наука, 2002. 187 с.
13. Демьянков В. З., Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов. Москва : узд-во МГУ, 1996. 245 с.
14. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода. *Вопросы языкознания*. 1994. № 4. С. 17–33.
15. Долгих Н. Г. Теория семантического поля на современном этапе развития семасиологии. Научные доклады : Филологические науки, 1973. 370 с.
16. Жуков В. П. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 685 с.
17. Залевская А. А. Психолингвистический подход к проблеме концепта. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Воронеж : из-во ВГУ, 2004. 314 с.
18. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 432 с.
19. Карасик В. И., Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Сборник научных трудов. Воронеж : ВГУ, 2001. 231с.
20. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля. *Филологические науки*. 1972. 439 с.
21. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики. Одеса : Астра Принт, 2006. 328 с.

22. Кобзева И. М. Лингвистическая семантика. Москва : Эдиториал УРСС, 2000. 352 с.
23. Красных В. В., Гудков Д. Б., Захаренко И. В., Багаева Д. В. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации. *Вестник Московского университета. Серия 9 : Филология.* № 3, с. 62–85.
24. Касевич В. Б. О когнитивной лингвистике. Общее языкознание и теория грамматики. Москва : Наука, 1998. 177 с.
25. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. Краткий словарь когнитивных терминов. Москва : изд-во МГУ, 1996. 245 с.
26. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма : лингвистика, психология, когнитивная наука. *Вопросы языкознания.* Москва : изд-во МГУ, 1994. №4.
27. Кузнецова Л. Э. Любовь как лингвокультурный эмоциональный концепт : ассоциативный и тендерный аспекты : дис... канд. филол. наук : 03.02.16. Волгоград, 2006. 202 с.
28. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка. Москва : Высшая школа, 1989, 216 с.
29. Лебедева Н. М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. Москва : Ключ–С, 1999. 191 с.
30. Ляпин С. Х. Концептология: к становлению подхода. Концепты. Архангельск : Издательство Поморского университета, 1997. 398 с.
31. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва : Академия, 2001. 85 с.
32. Мещерякова Ю. В. О лингвокультурном концепте «красота» ванглийском языке. *Языковая личность : проблемы межкультурного общения.* ВГПУ : Тез. науч. конф., посвящ. 50–летию фак. иностр. яз. Волгоград : Перемена, 2000. С. 48–49.
33. Мещерякова Ю. В. Язык и культура – сущность взаимосвязи и взаимовлияния. *Языковая личность : проблемы когниции и коммуникации :*

- сборник научных трудов / ред. Н. А. Красавского. Волгоград : Колледж, 2001. С. 165–172.
34. Мещерякова Ю. В. Эстетические ценности в языковой картине мира. Проблемы лингвокультурологии и теории дискурса. Сборник научных трудов / ред. В. И. Карасика, Н. А. Красавского. Волгоград : Перемена, 2003. С. 29–34.
35. Можейко М. А. Новейший философский словарь. Минск : Книжный дом, 2003. 1280 с.
36. Нерознак В. П. От концепта к слову : к проблеме филологического концептуализма. *Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков*. Омск : узд-во ОмГПУ, 1998. с. 80-85.
37. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения. Москва : Высшая школа, 1988. 168 с.
38. Пименова М. В. Введение в когнитивную лингвистику. Кемерово : ИПК Графика, 2004. 453 с.
39. Помпаева Г. В. Понятие «поля» в современных лингвистических исследованиях. *Гегэрлт*, 2005. №1, 2. с. 124-127.
40. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика. Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия. Москва : АСТ : Восток-Запад, 2007. 314 с.
41. Попова З. Д., Стернин И. С. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж : изд-во ВГУ, 2003. 430 с.
42. Потеня А. А. Мысль и язык. Киев : СИНТО, 1993. 192 с.
43. Савенкова Л. Б. Русская паремиология : семантический и лингвокультурологический аспекты. Ростов-на-Дону : Издание Ростовского государственного университета, 2002. 239 с.
44. Серебрянников Б. А. Общее языкознание : Внутренняя структура языка. Москва : Высшая школа, 1972. 673 с.
45. Слышкин Г. Г. От текста к символу : Лингвокультурные концепты

- прецедентных текстов в сознании и дискурсе. Москва :Academia, 2000. 128 с.
46. Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как системное образование. *Вестник ВГУ. Серия : Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2004. №1. С. 75–80.
47. Степанов Ю. С. «Интертекст», «интернет», «интерсубъект» (К основаниям сравнительной концептологии). Москва : Известия РАН, 2001. № 1. С. 3–11.
48. Стернин И. А. Концепты и невербальность мышления. Филология и культура. Тамбов : ТГУ, 1999. 489 с.
49. Стернин И. А. Концепт и языковая семантика. *Филология и культура*. Тамбов : ТГУ, 1999. 640 с.
50. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта. Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж : изд-во ВГУ, 2001. 389 с.
51. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Москва : Академический проект, 2004. 991 с.
52. Табачковський В. Г., Булатов М. О., Хамітов Н. В. Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Либідь, 2003. 430 с.
53. Фрумкина Р.М. Лингвистика как ремесло и профессия. Москва : ЗНАНИЕ-СИЛА, 1996. 246 с.
54. Баранцев К. Т. Англійські прислів'я та приказки. Київ : Радянська школа, 1973. 176 с.
55. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
56. Жилко Ф. Т. Про семантичні поля української мови. Українська мова і література у школі, 1971. №12, с. 25-32.
57. Космеда Т. А. Лінгвоконцептологія : мікроконцептосфера СВЯТКИ в українському мовному просторі. Львів : ПАІС, 2010. 408 с.

58. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ : Видавничий центр «Академія», 2003. 464 с.
59. Кочерган М. П. Мовознавство на сучасному етапі. Київ : Дивослово, 2003. № 5. С. 24–29.
60. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
61. Ребер А. Большой толковый психологический словарь. Т. 1 : А-О. Москва : Вече: АСТ, 2000. 592 с.
62. Роберт Л. С. Острів Скарбів. Пер. : Корецький Ю. А. Київ : Українознавство, 1994. 352 с.
63. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ, 1988, 461 с.
64. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Полтава : Довкілля К, 2008. 712 с.
65. Щєбликіна Т. А. Лексико-семантичне поле простору в українській мові. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць. Харків, 2000. 328 с.
66. Stevenson R. L. Treasure Island. Associates, LLC, 1990, 142 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

67. Active Study Dictionary of English. London : Longman, 1983. 742 p.
68. Apperson G. L. The Wordsworth Dictionary of Proverbs. Wordsworth Edition Ltd., 1993. 693 p.
69. The Concise Oxford Dictionary of Proverbs. Oxford, New York : Oxford University Press. 1998. 416 p.
70. Fergusson R. The Penguin Dictionary of Proverbs. Over 6000 proverbs. London :

- Claremont Books, 1995. 331 p.
71. (OALDCE) Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. 7th Edition. Oxford, New York : Oxford University Press, 1980. 1780 p.
 72. (TAHDEL) The American Heritage Dictionary of the English Language. Boston : Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 2006. 2074 p.
 73. The World Book Encyclopedia Dictionary. ed. by Clarence L. Barnhart. Chicago : Scott Fetzer Company, 1966. 327 p.

SUMMARY

The presented paper is dedicated to the analysis of such a topical problem as the importance of concepts as units of the human thinking process.

The object of the work can be defined as the SEA concept as a linguistic and cultural phenomenon in the general linguistic picture of the world.

The main aim of the paper consists in analyzing the means of verbalizing the concept of the sea in the reference literature and the novel “Treasure Island”, Stivenson R. L. It determined the accomplishment of such objectives as:

- clarification of the definition of “concept”;
- summarizing and systematizing of factual materials;
- establishing similarities and differences in the interpretation of the concept in different sources;
- illustrating the peculiarities of language actualization of the SEA concept in the text of R. L. Stevenson’s novel “Treasure Island”.

Understanding and interpretation of concepts depends on many conditions, such as historical epoch, stage of development of science, economic condition of society. In the explanatory dictionaries of the XXI century and the work of art of the XIX century, the SEA concept is represented by different means of verbalization and is perceived differently. Scientists use terms and tokens to explain weather phenomena, geographic location, ways of using objects. Stevenson R. L. in his novel “Treasure Island” (Stivenson, 1990) describes what emotions arise in sailors because of weather conditions, what do they feel when going ashore, what actions do the open sea encourages for. The meaning embedded in a concept depends on the purpose of using.

Key-words: *concept, picture of the world, cognitive linguistics, lexical-semantic field, sea*